

Efekt promatrača

Vargović, Anja

Undergraduate thesis / Završni rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:834726>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2020-12-03**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij Psihologije

Anja Vargović

Efekt promatrača

Završni rad

Mentor: dr.sc. Daniela Šincek

Osijek, 2014.

Sadržaj

1.Uvod	1
2. Klasični efekt promatrača.....	2
2.1. Procesi koji koče pomaganje u grupi promatrača.....	2
2.2. Proces donošenja odluka – teorija o 5 koraka za odluku hoće li se intervenirati ili ne.....	3
2.3. Tko će pomoći?.....	5
2.4. Kome ćemo pomoći?.....	7
2.5. Pod kojim okolnostima ćemo pomoći?.....	8
2.6. Moderne spoznaje.....	10
2.6.1.“Pozitivni efekt promatrača“	10
2.6.2. Utjecaj primiga i spoznaje o neuralnoj aktivnosti koja utječe na intervenciju.....	11
2.6.3. Efekt promatrača u online komunikaciji.....	13
2.7. Kako možemo spriječiti da se dogodi efekt promatrača?.....	13
3.Zaključak.....	14

Literatura

Efekt promatrača

Sažetak: Ovaj rad bavi se jednim od klasičnih fenomena socijalne psihologije, efektom promatrača. Prema njemu, s porastom broja potencijalnih nazočnih promatrača nesretnog događaja ili nevolje dolazi do smanjene vjerojatnosti da će pojedinac pružiti pomoć, a produžava se i vrijeme potrebno do pružanja pomoći. Rad detaljnije objašnjava tri procesa za koje se smatra da kočice pomaganje u grupi promatrača, a zatim se bavi samim procesom donošenja odluke o tome hoće li pojedinac intervenirati ili ne, odnosno, objašnjava kroz kojih pet koraka svaka osoba koja pruža pomoć mora proći. Nadalje, opisuju se dosadašnji nalazi istraživanja vezani uz pitanja tko će pomoći, razmatrajući detaljnije karakteristike i osobine ličnosti pomagača; kome ćemo pomoći, analizirajući karakteristike i osobine ličnosti žrtve; te pod kojim okolnostima ćemo pomoći. Velika pozornost u radu posvećena je modernijim spoznajama o efektu promatrača: objašnjen je koncept tzv. „pozitivnog efekta promatrača“, prezentirane su empirijske spoznaje o neuralnoj aktivnosti koja utječe na intervenciju promatrača, kao i utjecaj *priminga*, ali i efekt promatrača koji se događa u kontekstu online komunikacije. Zaključno, na temelju proučavanja dosadašnjih nalaza istraživanja raspravlja se o potencijalnim idejama za smanjivanje učestalostidogađanja efekta promatrača u svakodnevnom životu.

Ključne riječi: efekt promatrača, pomagačko ponašanje, difuzija odgovornosti

1. Uvod

Iako svi mi posjedujemo temeljne ljudske motive koji nas potiču da pomazemo drugima u nevolji, brojni osobni i situacijski čimbenici ponekad mogu nadjačati potrebu za pomaganjem i rezultirati prilično paradoksalnim fenomenom. Ovu pojavu najbolje ilustrira već vrlo poznati slučaj koji se dogodio 1964. godine u New Yorku, a rezultirao je brutalnim ubojstvom mlade djevojke Kitty Genovese, kojemu je svjedočilo čak 38 svjedoka koji su propustili pomoći djevojci koja je na kraju na smrt izbodena. U pokušaju objašnjavanja cijelog incidenta, socijalni psiholozi su posvetili veliku pažnju pitanju zašto ljudi ne interveniraju u takvim situacijama.

Ovaj fenomen socijalne inhibicije intervencije promatrača, u literaturi je poznat kao *efekt promatrača* (često nazivan i *efekt broja promatrača* ili *apatija promatrača*), a radi se o nalazu da što veći broj promatrača svjedočinekoj nesreći, manja je vjerojatnost da će bilo koji od njih pomoći (Aronson, Wilson i Akert, 2005). Efektom promatrača najviše su se bavili Latané i Darley koji su u nizu klasičnih eksperimenata (1968) demonstrirali da primjerice, kada studenti čuju da njihov kolega upravo ima epileptički napadaj, postoji mnogo veća vjerojatnost da će mu pomoći ukoliko su oni bili jedina prisutna osoba nego ako su mislili da napadaj mogu čuti i drugi ljudi. U drugom, sličnom eksperimentu, ispitanici koji su bili sami u čekaonici su češće prijavljivali gusti, potencijalno opasan dim koji je prodirao u prostoriju nego oni koji su bili u grupama.

Dakle, iako je sigurno da žrtva neće primiti pomoć ako nitko ne zna da se našla u nevolji, popriličan broj istraživanja pokazuje opravdanu sumnju u to da će vjerojatnost da primi pomoć rasti zajedno s brojem prisutnih očevidaca (Latané i Rodin, 1969). Stoga, iako ljudi često izbjegavaju šetnju napuštenim gradskim ulicama, parkovima u sumrak i preferiraju ići putem gdje su sigurni da ima drugih ljudi, jer vjeruju da postoji „sigurnost u brojevima“, prema rezultatima većine dosadašnjih istraživanja, ako smo u nevolji, najsigurniji broj za nas je, čini se, jedan.

U ovom radu bit će predstavljeni brojni nalazi istraživanja, koji ukazuju na to da pružanje pomoći određuje složeno međusobno djelovanje različitih čimbenika, prije svega intrapersonalnih, interpersonalnih, psihosocijalnih i situacijskih. Svrha rada bila je obuhvatiti što više empirijskih nalaza koji govore o tome u kojim se okolnostima događa, odnosno ne događa efekt promatrača. U radu će se kroz razne nalaze istraživanja demonstrirati kako efekt promatrača možda ipak nije univerzalni fenomen koji se događa uvijek, kako je koncept bio inicijalno prikazan od strane Latanéa i Darleya (1968, 1969).

2. Klasični efekt promatrača

Kako je i spomenuto, brojni socijalni psiholozi bavili su se ponašanjem promatrača u slučaju nesreće, te je zahvaljujući tome razvijena vrlo detaljna teorijska podloga o ovom socijalnom fenomenu. Kako bi što bolje razumjeli efekt promatrača, važno je što bolje opisati i razjasniti tri procesa za koje se vjeruje da su glavni krivci za odsutnost intervencije, zatim predstaviti tzv. stablo odluke – koje se sastoji od pet koraka koje svaki pojedinac prolazi pri donošenju odluke o tome hoće li intervenirati ili ne. Nadalje, pružen je odgovor na pitanja tko, kome i pod kojim okolnostima pomaže u slučaju nevolje. Velik naglasak u radu stavljen je na novije, modernije poglede na efekt promatrača, uključujući tzv. „pozitivni efekt promatrača“ (Fischer i Greitemeyer, 2013), nove nalaze koje koriste moderne tehnologije kako bi došli do spoznaja o neuralnoj aktivnosti koja utječe na intervenciju te efekt promatrača koji se također događa i u online komunikaciji. Sumiranjem svih ovih nalaza pokušava se dati i odgovor na pitanje kako spriječiti daljnje događanje efekta promatrača.

2.1. Procesi koji koče pomaganje u grupi promatrača

Tri su psihološka procesa u podlozi efekta promatrača, a to su difuzija odgovornosti, pluralističko neznanje i strah od evaluacije (Hewstone i Stroebe, 2001).

Difuzija odgovornosti pojava je kod koje se osjećaj odgovornosti za pružanje pomoći svakog od prisutnih promatrača nesretnog događaja smanjuje s povećanjem broja svjedoka (Hewstone i Stroebe, 2001). Drugim riječima, osobni osjećaj odgovornosti se smanjuje kako se povećava broj ljudi koji su također vidjeli nesreću. Ako je pojedinac jedini prisutan u trenutnoj situaciji, negativne posljedice nepružanja pomoći snositi će on sam, no, ako je prisutno više ljudi, odgovornost se dijeli između svih njih, što dovodi do izostanka intervencije, jer je na pojedincu samo dio odgovornosti za negativne posljedice nedjelovanja.

Sljedeći proces koji koči pomaganje u skupini promatrača je pluralističko neznanje, opisano kao pogrešan zaključak svakog promatrača da ostali promatrači interpretiraju situaciju kao bezopasnu (Hewstone i Stroebe, 2001). Dakle, kada se nalazimo u nekoj vrlo dvosmislenoj situaciji, to kod nas izaziva osjećaj nesigurnosti. Dok mi oklijevamo, pokušavajući odlučiti što napraviti i je li uopće potrebno reagirati, služimo jedni drugima kao modeli pasivnosti, odnosno, s obzirom da se ostali promatrači čine pasivni, zaključujemo da oni interpretiraju situaciju kao bezopasnu, što rezultira izostankom reakcije. Prema Latané i Darleyu (1968), razlog do kojeg dolazi do pluralističkog neznanja je taj što svaki pojedinac simultano pokušava razlučiti je li situacija zaista opasna. Svaki od njih interpretira tuđe reakcije kao mirne, a ne kao da su također zbunjeni situacijom. Ipak, valja napomenuti iznimku - Latané i Rodin (1969) otkrili su da je kod prijatelja manje vjerojatno da pogrešno interpretiraju stav jedan drugoga nego kod stranaca.

Treći proces odgovoran za pojavu efekta promatrača je strah od evaluacije. Strah od evaluacije javlja se zbog toga što nazočnost drugih ljudi pobuđuje osjećaj nelagode jer bi oni mogli promatrati našu intervenciju (Hewstone i Stroebe, 2001). Dakle, iako prisutnost drugih promatrača pruža model kojeg pojedinac promatra pa potencijalno može rezultirati pluralističkim neznanjem, također pruža i publiku koja će promatrati svaki njegov mogući postupak (Latané i Rodin, 1969). Karakashian, Walter, Christopher i Lucas (2006) detaljnije je proučavali ovaj proces te potvrdili kako nedostatak pouzdanja u vlastite socijalne vještine i percipirana nesposobnost za adekvatnu izvedbu u socijalnim situacijama stvara strah od negativne evaluacije, posebice kod sramežljivih ljudi. Dakle, kada nismo sigurni hoćemo li uspješno intervenirati, velika je vjerojatnost da do intervencije neće ni doći, odnosno, pojavit će se klasični primjer efekta promatrača. No ipak, niz istraživanja govori da je moguće i obrnuto – da strah od evaluacije poveća vjerojatnost intervencije iz razloga što osoba ima priliku da pokaže svoju kompetentnost, sposobnost i znanje, no taj slijed događaja bit će detaljnije opisan kasnije u tekstu.

2.2. Proces donošenja odluka – teorija o pet koraka za odluku hoće li se intervenirati ili ne

U procesu odluke kako interpretirati situaciju i hoćemo li uopće pružiti pomoć, promatrač će biti pod utjecajem svog iskustva i želja, kao i onoga što i na koji način vidi (Latané i Rodin, 1969). Ipak, svatko od nas će proći kroz pet istih koraka tijekom donošenja te odluke. Prema Latané i Darleyu (1970; prema Aronson i sur., 2005), prvi korak je primjećivanje događaja, tj. primjećivanje da je nekome potrebna pomoć. Dakle, ponekad, zbog raznih čimbenika možda uopće nećemo primjetiti da se nekoliko metara od nas nalazi osoba kojoj je hitno potrebna naša pomoć, a to najbolje ilustrira eksperiment koji su proveli Darley i Batson (1973; prema Aronson i sur., 2005). Njih dvojica željeli su prikazati samo jedan od faktora koji očigledno utječe na to hoće li ljudi primjetiti nesretni slučaj, a radilo se o tome da nešto banalno poput toga koliko se ljudima žuri može biti važnije od toga kakve su osobe. Sudionici u njihovom istraživanju bili su studenti sjemeništa koji su se pripremali posvetiti svoj život svećeničkom pozivu, odnosno ljudi za koje bi većina pretpostavila da će biti vrlo altruistični. Od njih je zatraženo da prošeću do druge zgrade, u kojoj su trebali održati kratki govor. Jednoj skupini rečeno je da bi trebali požuriti, jer kasne. Drugoj skupini rečeno je da se ne žure, jer pomoćnik u drugoj zgradi koji je trebao snimiti njihov kratki govor zaostaje nekoliko minuta za rasporedom. Tijekom puta do druge zgrade, svi sudionici prošli su pored muškarca (suradnika eksperimentatora) koji je pao na pragu te kašljao i stenjao, a bilo je očito da mu je potrebna pomoć. Rezultati su pokazali da je većina studenata sjemeništa (63%) pomogla, ali pod uvjetom da im se nije žurilo. Međutim, ako su se žurili,

pomoglo je tek njih 10%, a većina uopće nije niti primjetila muškarca u nevolji. Dakle, primjećivanje događaja ovisi o našoj pažnji, ali i o drugim faktorima prisutnima u samoj situaciji.

Drugi korak u procesu donošenja odluke hoćemo li intervenirati ili ne jest tumačenje događaja kao nesretnog slučaja. Jednom kada osoba primjeti da je netko pao na pragu, to ne znači da će se zaustaviti i ponuditi pomoć, nego odluka o pružanju pomoći i prelasku na sljedeći korak u ovom procesu ovisi o tome je li promatrač interpretira situaciju kao slučajnu. Drugim riječima, je li muškarac koji leži na pragu pijan ili ozbiljno bolestan? Isto tako, je li situacija uopće opasna, ili smo je krivo protumačili? U skladu s efektom promatrača, vjerojatnost da će ljudi pretpostaviti da je nesretni slučaj zapravo bezopasna situacija veća ako su prisutni drugi promatrači (Aronson i sur., 2005). Ovo se događa zahvaljujući tzv. informacijskom socijalnom utjecaju, usko vezanim uz već spomenuti pojam pluralističkog neznanja. Točnije, kada nismo sigurni što se događa, koristimo druge ljude kako bi nam pomogli definirati stvarnost. Vjerojatnost da ćemo krivo protumačiti događaj, odnosno slijepo slijediti reakcije drugih koji se čine mirni i nezabrinuti osobito je velika kada je događaj dvosmislen (Aronson i sur., 2005).

Nakon što je osoba primjetila događaj i protumačila ga kao negativan ili opasan, slijedi preuzimanje odgovornosti. Kako je demonstrirano u eksperimentu Latané i Darleya (1968) koji je uključivao epileptički napadaj, a variran je broj promatrača koji su čuli taj napadaj, sudionici koji su mislili da su oni jedni koji su ga čuli, 85% ih je pomoglo unutar jedne minute, a do dvije i pol minute svi sudionici su reagirali i pozvali pomoć. U usporedbi s time, kada su mislili da postoji još jedan promatrač osim njih - 62% pomaže unutar jedne minute, no ako su vjerovali da postoji još četvero studenata koji slušaju, samo 31% ih pomaže unutar minute. Ovaj primjer savršeno predočava kako se odgovornost svakog promatrača smanjuje s povećanjem broja svjedoka, odnosno, dolazi do difuzije odgovornosti.

Nadalje, ako je potencijalni pomagač preuzeo odgovornost, sljedeći korak koji je ključan jest posjedovanje znanja o tome kako pružiti pomoć. Promatrač mora znati kakvu pomoć žrtva treba, jer ljudi očitito neće pružiti pomoć ako ne znaju koji oblik pomoći je uopće potreban (Aronson i sur., 2005). Određenu prednost pri prelaženju ovog koraka, naravno, imaju kompetentniji pojedinci, koji znaju što napraviti u slučaju nezgode.

Posljednji, peti korak jest odluka o pružanju pomoći. Dakle, čak i ako znamo kako pružiti pomoć, možda se nećemo odlučiti da je zaista i pružimo. Latané i Darley (1969) napominju da ovaj korak uključuje i odluku o tome hoće li osoba pružiti direktnu pomoć, primjerice, hoće li sam/sama prići čovjeku i pokušati pomoći, ili će on/ona pozvati hitnu, policiju ili kompetentnijeg prolaznika te tako zapravo pružiti indirektnu pomoć osobi u nevolji. Također, ovaj korak je ovisan

o klasičnom ljudskom „ekonomskom“ načinu razmišljanja, u kojemu odvažujemo dobre i loše strane pružanja pomoći, pokušavajući maksimalizirati dobitke i minimalizirati gubitke.

Dakle, prije nego što osoba pomogne, mora primjetiti događaj, protumačiti ga kao opasnost, preuzeti odgovornost za njega, znati kako pružiti pomoć i donijeti odluku da će pomoći. Na kraju, potrebno je naglasiti da je svaki od ovih pet koraka ovisan jedan o drugome, a ako promatrač preskoči bilo koji od njih, on neće intervenirati te pomoć neće biti pružena (Aronson i sur., 2005).

2.3. Tko će pomoći?

Osim potrebnih koraka koje svaki pojedinac treba proći, potrebno je i usmjeriti se na interpersonalne razlike koje odlučuju tko će češće pružiti pomoć. Brojni nalazi istraživanja, od kojih će neki biti predstavljeni u radu, usmjerili su se na spolne, dobne i kulturalne razlike, te razlike u karakteristikama i crtama ličnosti pomagača.

Što se tiče spolnih razlika, u meta-analizi Eagly i Crowley (1986) dobiveni su nalazi da, u skladu s teorijom socijalnih uloga, muškarci češće pružaju pomoć koja je herojska ili kavalirska, dok žene češće pružaju pomoć koja uključuje brigu i skrb, tj. koja je dugoročna. Također, rezultati govore da muškarci općenito pomažu više nego žene te su žene češće te koje primaju pomoć. Ipak, Eagly i Crowley napominju da su razlike vrlo ovisne o situacijskim i drugim čimbenicima. U istraživanju Karakashian i sur. (2006), muškarci su pomogli jednako često kao i žene u uvjetima u kojima su sami svjedočili ženi u nevolji, ali u prisutnosti drugih, muškarci su pomagali češće nego žene. Dakle, u nesocijalnim uvjetima nije bilo efekta spola na pomaganje, ali u socijalnim uvjetima muškarci će češće priskočiti u pomoć. Ovaj nalaz također podržava teoriju socijalnih uloga, prema kojoj muškarac treba pomoći „dama u nevolji“ kada su prisutni promatrači. Do zanimljivog nalaza došli su Brewer i Brown (1988; prema Aronson 2005) koji tvrde da ćemo prije pomoći pripadniku grupe koje smo i sami član. Napominju da su u svim kulturama ljudi skloniji pomoći onome koga smatraju članom vlastite grupe, a manje skloni pomoći nekome koga percipiraju članom vanjske grupe, tj. grupe s kojom se pojedinac ne poistovjećuje. Prema objašnjenju Shotland i Heinold (1985), žene možda pomažu manje često jer se osjećaju manje kompetentne nego muškarci pri suočavanju sa žrtvom koja ima ozbiljnu ozljedu, te se vjerojatno osjećaju manje vješte u pomicanju teških predmeta koji su pali, ili sličnih fizičkih zadataka (koji su često dio eksperimentanih uvjeta), ili su pak socijalizirane na način da preuzimaju manje inicijative osim ako situacija nije strogo jasna i nedvosmislena.

Što se tiče djece u ulozi pomagača, razvojna studija koju je proveo Staub (1970b; prema Clark i Word, 1972) pokazala je da su učenici prvog i drugog razreda, nasuprot onima četvrtog i

šestog, bili spremniji pomoći drugom djetetu koje je palo sa stolice i ozlijedilo se. Dječje ponašanje opažala je i Guyton (1997; prema Karakashian i sur., 2006), te je otkrila da su sramežljiva djeca manje pomagala drugom djetetu u nevolji za razliku od nesramežljive. Guyton je predložila objašnjenje po kojem sramežljiva djeca, iako empatična prema drugoj djeci koja trebaju pomoć, jednostavno ne uspijevaju prebroditi strah od neuspjeha te zbog toga ne pomažu.

Što se tiče ostalih karakteristika potencijalnih pomagača, još su Form i Nosow (1958; prema Shotland i Heinold, 1985) predložili da je stručnost sudionika važna determinanta koja određuje hoće li pomoć biti pružena. Kazdin i Bryan (1971; prema Clark i Word, 1972) otkrili su da kada su pojedinci sa specijaliziranim vještinama koje su potrebne za pomaganje bili prisutni, vjerojatnost pomaganja se povećavala. Potporu činjenici da profesionalne vještine smanjuju čestinu pojave izostanka intervencije pružila su brojna istraživanja. Važan teorijski nalaz dali su Cramer i sur. (1988), koji su inspirirani prijašnjim istraživanjima koja su pokazala da kompetentnost može povećati brzinu i učestalost pružanja pomoći, proveli eksperiment u kojem su ispitivali kako kompetentnost sudionika utječe na pokušaj minimalizacije efekta promatrača. U njihovom istraživanju, visokokompetentne (obučene medicinske sestre) i niskokompetentne (studentice) sudionice su tijekom izvođenja zadatka začule majstora kako pada s ljestvi u susjednoj prostoriji. Sudionice su pad čule same ili u prisutnosti drugih. Kako je i očekivano, visokokompetentne sudionice koje su svjedočile nezgodi u društvu druge osobe pomogle su jednako često kao i kada su bile same. Dakle, efekt promatrača u ovim uvjetima se nije dogodio. Niskokompetentne sudionice postupile su u skladu s efektom promatrača. Očito, kada se sudionici osjećaju osobno upleteni i imaju dojam da je njihova osobna dužnost intervenirati, efekt promatrača nestaje. S druge strane, Shotland i Heinold (1985) su demonstrirali da je stručnost utjecala na odlučivanje na način da je dovela do drukčijeg tipa pomoći, ali ne i odluke o tome pružiti pomoć ili ne. Drugim riječima, stručni sudionici su češće pružali izravnu pomoć, dok su oni neobučeni za takve situacije većinom pružali neizravnu pomoć. Houston i sur. (1981; prema Shotland i Heinold, 1985) otkrili su pak da ljudi koji su vjerovali za sebe da su fizički sposobni i kompetentni češće izravno pomagali u opasnim situacijama koje su uključivale zločin.

Na pomaganje velik utjecaj mogu imati i faktori poput emocionalnog stanja ili slike o sebi. Gustava i sur. (1991; prema Avdeyeva i sur., 2006). pokazali su da veća emocionalna reaktivnost sudionika, kao i briga za socijalnu poželjnost mogu potaknuti pomaganje. Drugim riječima, ljudi koji se lako uzbuđuju će vjerojatnije intervenirati u situaciji u kojoj je potrebna pomoć čak i kada je mogu izbjeći i kada je problem žrtve relativno malo opasan. S druge strane, ljudi izrazito zabrinuti za sliku o sebi i socijalnu poželjnost njihovih postupaka pomoći će ako situacija nije pretjerano opasna, no samo kada je iz nje teško pobjeći.

Zanimljiv je i nalaz Baumaistera i sur. (1988; prema Thornberg, 2010) koji su demonstrirali da socijalne uloge koje uključuju generaliziranu odgovornost, poput uloga vođe, također mogu povećati vjerojatnost pomaganja.

2.4. Kome ćemo pomoći?

Nakon pregleda karakteristika potencijalnog pomagača, važno je istaknuti i empirijske nalaze o karakteristikama žrtve, te odgovoriti na pitanje tko ima najveće šanse da će primiti pomoć. Već je spomenuto da je drugi korak kod donošenja odluke o intervenciji tumačenje događaja kao nesretnog slučaja. Stoga, ako se radi o dvosmislenoj situaciji poput one u spomenutom primjeru, možemo zaključiti da osoba koja se čini ozbiljno bolesna ima mnogo veće šanse primiti pomoć od osobe koja se čini pijana. Upravo to su dokazali Piliavin i sur. (1969). Isto tako, prema njima, kada je žrtva muškog spola, muškarci će češće priskočiti u pomoć nego žene. Slično tome, Levine i sur. (2002) su manipulacijom socijalnih kategorija u svom istraživanju dokazali da će promatrači vjerojatnije pomoći žrtvama nasilnog napada koje su opisane kao članovi vlastite grupe nasuprot onima koji su članovi vanjske grupe. U ovom radu, autori sugeriraju da je intervencija određena ne samo time koliko ljudi je prisutno događaju, nego i time što ti ljudi za sebe vjeruju da jesu. U skladu s time je i sociobiološka perspektiva koja kaže da smo spremniji pomoći vlastitoj rodbini, prijateljima, čak i bliskim poznanicima (Pearce, 1980; prema Avdeyeva i sur., 2006). Slično tome, Frey i Gaertner (1986; prema Avdeyeva i sur., 2006) pokazali su da su osobe bijele rase sporije pomogle osobama crne rase nego što su pomogli drugim bijelcima kada je situacija bila dvosmislena, no, kada je bila nedvosmislena, brzina intervencije je bila ista. Piliavin i sur. (1969), kako je spomenuto, tvrde da postoji tendencija pomaganju osobi iste rase kao i naše, ali, ova tendencija se čak i povećava ako je žrtva naizgled pijana, u usporedbi s uvjetom u kojem se čini bolesna.

Nadalje, istraživanja o altruizmu sugeriraju i da će osoba vjerojatnije pružiti pomoć nekome, koga smatra sličnog sebi i tko ima slične interese kao i ona. Tako su Levine i sur. (2005) u vrlo dosjetljivom eksperimentu u kojem su također koristili socijalnu kategorizaciju otkrili da će promatrači vjerojatnije pomoći ozlijeđenoj osobi ako je ona u trenutku nesreće nosila dres nogometnog kluba za kojega i oni navijaju, Manchester Uniteda, nego ako su nosili dres suparničke ekipe, Liverpoola, ili samo običnu majicu bez natpisa.

Što se tiče spolnih razlika, Eagly i Crowley (1986) navode da muškarci pomažu ženama češće nego druge žene kada su prisutni drugi promatrači, vjerojatno zbog toga što je publika doživljena kao pojačanje i potkrepljenje za socijalne norme, o čemu će biti više riječi u sljedećem potpoglavlju.

2.5. Pod kojim okolnostima ćemo pomoći?

Osim karakteristika žrtava nesretnog događaja, mnogi istraživači bavili su se proučavanjem potencijalnih pomagača u okviru odnosa među promatračima, veličine grupe, prisutnosti drugih, sastavu grupe i učincima modeliranja. Latané i Rodin (1969) tako sugeriraju da situacijski faktori, posebice oni koji se tiču neposredne socijalne okoline, mogu biti od veće važnosti u određivanju pojedinačne reakcije na nesretan događaj nego nejasni kulturalni koncepti poput „apatije“ ili „otuđenja društva zbog urbanizacije“. U njihovom istraživanju rezultati su, već očekivano, pokazali da su ljudi u dijadama bili manje spremni pomoći ozlijeđenoj ženi nego ljudi koji su se u toj situaciji našli sami. No, dijade koje su se sastojale od prijatelja su bile manje inhibirane za interveniranje nego one sastavljene od stranaca, a dijade sastavljene od prijatelja su ponudile pomoć znatno brže.

Slično tome, Rutkowski, Grunder i Romer (1983) posvetili su pažnju grupnoj koheziji. U vrijeme provođenja njihovog istraživanja, velika većina istraživanja bila je provedena na sudionicima koji se međusobno ne poznaju, pa su stoga važne grupne karakteristike poput kohezivnosti bile na niskoj razini. Kada su manipulirali upravo razinom kohezivnosti u grupama promatrača, došli su do zaključka da su u niskokohezivnim grupama, veće grupe inhibirale pomaganje, što je u skladu s istraživanjem Latanéa i Nida (1981; prema Rutkowski i sur., 1983). Nasuprot tome, u visokokohezivnim grupama, veće grupe su facilitirale pomagačko ponašanje. Dakle, kada je grupa kohezivna, vjerojatnije će intervenirati ako se radi o velikim grupama nego o malenim. Očito, visoka kohezija ne samo da sprječava difuziju odgovornosti, nego i povećava odgovornost svakog pojedinca, kako se broj promatrača povećava.

Nalaz Rutkowskog i sur. (1981) u njihovom drugom eksperimentu iznenađujuće je demonstrirao da niti jedan promatrač nije intervenirao u uvjetima niske kohezije i visoke opasnosti za žrtvu. Taj nalaz možda može poslužiti kao objašnjenje popularnog slučaja Kitty Genovese - niska kohezija među promatračima stvarala je mali socijalni pritisak da se pomoć pruži.

Nadalje, kada se radi o grupama, važan faktor u njima su socijalne norme, koje imaju veliku moć i mogu povećati ili smanjiti motivaciju za pomaganjem, jer ako su internalizirane, postaju integrirani dio pojedinačevog pojma o sebi, tako da buduće ponašanje koje može biti u skladu ili protiv normi predstavlja suočavanje s vlastitim očekivanjima o sebi, dovodeći ili do samopouzdanja ili do neodobravanja pojma o sebi (Cialdini i Trost, 1998; prema Avdeyeva i sur., 2006). Efekt promatrača stoga je ovisan i o salijentnosti socijalnih normi, posebice one da trebamo pomagati osobama u nevolji, odnosno, norme socijalne odgovornosti.

Nadalje, možda najveća pažnja znanstvenika o situacijskim čimbenicima usmjerena je na prethodno spomenutu dvosmislenost situacije, a njezino proučavanje rezultiralo je brojnim nekonzistentnim nalazima. Primjerice, Clark i Word (1972) provjeravali su učinke dvosmislenosti na pomagačko ponašanje u hitnoj situaciji, i nasuprot Latanévoj i Rodinovoj (1969) studiji o „dama u nevolji“ te radu Shotlanda i Heinolda (1985), efekt promatrača nije pronađen, a razlika u rezultatima pripisuje se tome da je situacija u ovom istraživanju bila, prema njima, nedvosmislena i uključivala je ozbiljne posljedice za žrtvu. Fischer i sur. (2006) u svom su istraživanju postavili hipotezu da se klasični efekt promatrača ne pojavljuje kada je situacija zaista vrlo opasna zato što je takvu situaciju moguće brže i lakše prepoznati, a i veći su troškovi za odbijanje pružanja pomoći. Rezultati su poduprli njihova očekivanja, te je dokazano da subjektivna percipirana opasnost hitne situacije iznimno važna u procjeni situacije. Slično, Krebs i Miller (1985; prema Avdeyeva i sur., 2006) naglašavaju da će žrtva vjerojatnije primiti pomoć kada je njezina potreba za pomoći jasna i nedvosmislena. Također, oni tvrde da i uzrok problema igra ulogu – ako je razlog žrtvine boli i patnje atribuiran vanjskim i nekontrolabilnim faktorima (poput primjerice, uragana ili druge prirodne katastrofe), ljudi su spremniji pomoći. Kao odličan primjer za potvrdu ove njihove tvrdnje možemo navesti snažne poplave koje su u svibnju 2014. pogodile istočnu Hrvatsku, a humanitarna pomoć koja je dolazila sa svih strana dokazala je da su ostali stanovnici bili itekako spremni pomoći. S druge strane, ako je problem atribuiran unutarnjim i kontrolabilnim faktorima, vjerojatnost primanja pomoći naglo opada.

Rezultati sljedećeg istraživanja također govore o tome kako svjedočenje dvosmislenom događaju ne mora nužno izazvati efekt promatrača i to ukoliko su ljudi u mogućnosti iskomunicirati potencijalnu zabrinutost. Darley, Teger i Lewis (1973), vođeni nalazima Darleya i Latanéa (1968) koji otkrili su da je učestalost pomaganja smanjena kako se broj promatrača povećao te onima suprotnima Piliavina i sur. (1969) u terenskom su istraživanju smještenom u jednom vagonu podzemne željeznice koji govore da učestalost pomaganja nije bila pod utjecajem prisutnih promatrača, objasnili su nepodudaranje rezultata. Naime, u podzemnim željeznicama, primjerice, raspored sjedenja je takav da ljudi mogu imati kontakt očima, što je bilo slično uvjetima u istraživanju Darleya, Tegera i Lewisa (1973), u kojem su 80% grupa okrenutih licem u lice reagirali na nesreću nudeći pomoć, dok je samo 20% grupa koje nisu bile okrenute licem u lice reagiralo na taj način. 90% sudionika reagiralo je na nesreću u uvjetima kada su bili sami, kao jedni promatrač, što znači da grupe okrenute licem u lice nisu bile značajno manje spremne pomoći od pojedinaca koji su bili sami u vrijeme nesreće.

Što se tiče ostalih situacijskih okolnosti, nekoliko je istraživača uspoređivalo sklonost pomaganju u ruralnim nasuprot urbanim područjima, a rezultati su dosljedno pokazali da ljudi

češće pomažu u ruralnim područjima (Korte, 1980; Steblay, 1987; prema Aronson i sur., 2005). Ovaj nalaz najčešće se objašnjava Milgramovom (1970; prema Aronson i sur., 2005) hipotezom urbane prenapučenosti, prema kojoj su ljudi koji žive u većim gradovima neprestano izloženi podražajima te se drže za sebe kako bi izbjegli da ih preplave. Batson i sur. (1981; prema Avdeyeva i sur., 2006) pak ističu ulogu empatije u poticanju pomagačkog ponašanja. Demonstrirali su da je za određeni broj ljudi, želja za olakšanjem tuđe patnje bila dovoljna kako bi pomoć bila pružena, čak i ako je pomaganje bilo povezano s potencijalnom opasnošću za sebe.

Učinci modeliranja također su dosta utjecajni, što potvrđuju rezultati Stauba (1971; prema Clark i Word, 1972) koji su pokazali da kada je promatrač prethodno vidio drugog pojedinca da pomaže žrtvi, vjerojatnost pomaganja je porasla, a isti rezultat dobili su i Bryan i Test (1967; prema Piliavin i sur., 1969).

Pomaganje ovisi i o tome kako su percipirani drugi. Prema Bickmanu (1971), ako je drugi promatrač percipiran kao da nije u mogućnosti pomoći, efekt promatrača trebao bi biti mali ili nikakav, jer osoba doživljava kao da je jedina sposobna pomoći što zaustavlja pojavu difuzije odgovornosti.

Dakle, iz ovog niza empirijskih nalaza o situacijskim čimbenicima jasno je koliko je efekt promatrača složen fenomen, te je njegovu pojavu, odnosno sprječavanje njegove pojave poprilično teško kontrolirati.

2.6. Moderne spoznaje

2.6.1. "Pozitivni efekt promatrača"

Posljednjih 40-ak godina, socijalni psiholozi često su se bavili istraživanjima efekta promatrača u različitim kontekstima, a jedno takvo koje su proveli Fischer i Greitemeyer (2013) rezultiralo je takozvanim „pozitivnim efektom promatrača“. „Pozitivni efekt promatrača“ odnosi se na nalaz da drugi prisutni promatrač povećava vjerojatnost da će pojedinac pomoći u situaciji kada su očekivane negativne posljedice za pomagača u slučaju intervencije visoke. Već su neka prijašnja istraživanja, primjerice ono spomenuto Fischera i sur. (2006) te Schwartzovo i Gottliebovo (1967; prema Fischer i Greitemeyer, 2013) prikazala da se efekt promatrača ne događa u vrlo opasnim situacijama u kojima se promatrači suočavaju s negativnim posljedicama za sebe. U meta-analizi Fischera i sur. (2011; prema Fischer i Greitemeyer, 2013) izneseni su slični podatci, da dodatni promatrači mogu čak i povećati brzinu intervencije u određenim okolnostima koje su također uključivale negativne posljedice za pomagača.

Za detaljniju ilustraciju i pokušaj replikacije u prirodnim uvjetima ovog „pozitivnog efekta promatrača“ Fischer i Greitemeyer su osmislili terensko istraživanje koje je istraživalo međudnos

pasivnog promatrača čija je prisutnost bila manipulirana u simuliranoj krađi bicikla i očekivanih negativnih posljedica (koje su mogle biti visoke ili niske) kako bi uvidjeli kako će potencijalni pomagač reagirati, i to u situaciji kada žrtva, odnosno vlasnik bicikla, zapravo nije prisutna. Dakle, na stanici podzemne željeznice smjestili su lancem privezan bicikl, a počinitelj, naravno, pomoćni eksperimentator je u prisutnosti prolaznika metalnom pilom pokušao prerezati lanac i ukrasti bicikl. Kako bi manipulirali negativnim očekivanim posljedicama, počinitelj je izgledao agresivno i opasno (odjeven u poderane traperice, jaknu s vojničkim uzorkom i sl.) ili neagresivno (npr. crno odijelo i kravata). Zatim, kako bi manipulirali prisutnošću pasivnog promatrača, varirali su je li postojala osoba koja je mirno i pasivno promatrala počinitelja. Kako je i očekivano, rezultati su pokazali da je prisutnost drugog promatrača povećala čestinu intervencije kada je počinitelj izgledao opasno, tj. bile su očekivane negativne posljedice u slučaju intervencije. Promatrači nisu imali takav pozitivan učinak u situacijama gdje pomagač očekuje niske negativne posljedice, odnosno, gdje počinitelj ne izgleda prijeteće.

Autori su kao objašnjenje ovog fenomena ponudili da je dodatni promatrač poslužio kao potencijalni izvor društvene i fizičke podrške te stoga djelovao na način da je naizgled smanjio pomagačeve percipirane negativne posljedice u slučaju da on intervenira.

2.6.2. Utjecaj *priminga* i spoznaje o neuralnoj aktivnosti koja utječe na intervenciju

Istraživanja koja su zadnjih nekoliko godina provedena u svrhu boljeg razumijevanja efekta promatrača koriste nove tehnologije, ali i nove načine ispitivanja koji dalju bolji uvid u to zašto se događa socijalna inhibicija pomaganja drugim ljudima u nevolji.

Garcia, Weaver, Moscovitz i Darley (2002) spojili su paradigmu *priminga* s literaturom o apatiji promatrača i otkrili da efekt promatrača može biti izazvan *primingom* jednostavno kroz zamišljanje prisutnosti drugih ljudi. Naime, došli do zapanjujućeg nalaza da čak i samo zamišljanje prisutnosti drugih ljudi može dovesti do manje izraženog pomagačkog ponašanja. Iako klasični efekt promatrača tvrdi da će osoba, koja se suočava sa situacijom druge osobe u nevolji, ali to čini sa znanjem da su i drugi ljudi prisutni i u mogućnosti pomoći, sporije i manje vjerojatnije reagirati na pojedinca u nevolji nego osoba koja zna da je on/ona jedina koja je svjedok.

Jednostavno rečeno, postavlja se pitanje ovisi li o promatračevim kalkulacijama, bilo svjesnima ili nesvjesnima, da su drugi promatrači također prisutni i sposobni pomoći, ili, s druge strane, je li moguće izazvati slično mentalno stanje difuzije odgovornosti, bez obzira na to jesu li drugi promatrači zaista prisutni?

Bargh i sur. (1996; prema Garcia i sur., 2002) definirali su *priming* kao slučajnu aktivaciju struktura povezanih sa znanjem, poput osobina i stereotipa. Istraživanja o učincima *primingana*

socijalno ponašanje demonstrirala su da suptilni tragovi, odnosno *primeovi* u okolini mogu naknadno djelovati na ponašanje. Primjerice, u već klasičnom istraživanju Bargh i sur. (1996; prema Garcia i sur., 2002) su otkrili da *priming* stereotipa o starijim osobama može utjecati na kasnije ponašanje sudionika. Korištenje *primeov* povezanih s pojmom starosti u eksperimentalnoj skupini rezultiralo je time da su sudionici izašli iz istraživačkog laboratorija značajno sporije nego sudionici kontrolne skupine.

Logikom ovih nalaza vodili su se i Garcia i sur. (2002) te dokazali da su sudionici kojima je u vremenu 1 rečeno da zamisle prisutnost drugih (točnije, da zamisle da su osvojili večeru za sebe i 10 prijatelja, nasuprot kontrolnom uvjetu u kojem su zamišljali večeru za sebe i jednog prijatelja), na nepovezanom zadatku u vremenu 2 (koji je uključivao da se izjasne na pitanje koliko minuta su spremni volontirati za potrebe jednog eksperimenta koji se odvijao u susjednoj sobi) bili spremni volontirati značajno manje vremena nego oni koji su zamislili prisutnost samo jedne osobe. Ovu pojavu u kojoj samo *priming* prisutnosti drugih inhibira pomagačko ponašanje nazvali su implicitni efekt promatrača.

Nastavak njihovog istraživanja proveden je na način da su grupni *primeovi* bili upareni s javnim uvidom, tj. stupnjem u kojem su sudionici percipirali sebe kao da su u fokusu grupne pažnje, što se pokazalo kao važan moderator implicitnog efekta promatrača. Kada se grupni *prime* podudarao s percepcijom javnog uvida, pomagačko ponašanje je čak postalo i učestalije (Garcia i sur., 2009).

Potaknuti dotadašnjim istraživanjima o utjecajima *priminga*, Abbate, Ruggieri i Boca (2013) iskoristili su *primeove* na suprotan način. Naime, oni su pokazali da ljudi u uvjetu u kojem su *primingom* izazvane riječi povezane s prosocijalnim ponašanjem češće pomagali ženi kojoj su ispale knjige koje je nosila nego u uvjetu neutralnog *prime-a*, a efekt *priminga* nastavio se čak i kada su stvarni promatrači bili prisutni, iako je bio smanjen, te opao s 43% na 19%.

Najnovije istraživanje efekta promatrača provedeno od strane Hortensiusa i De Geldera (2014) bavilo se neuralnom osnovom procesa koji leže u osnovi efekta promatrača. Dosadašnje spoznaje opažanja u prirodnim uvjetima i eksperimentalne studije na ljudima i drugim primatima pokazuju da promatranje pojedinca u nevolji u našem mozgu automatski izaziva potrebu za intervencijom. Cilj ovoga rada bio je razjasniti neurofunkcionalnu osnovu te potrebe. Koristeći video isječke koji su prikazivali scene hitne situacije i manipulirajući prisutnost osoba i veličinu grupe testirana je hipoteza da će povećanje veličine grupe smanjiti aktivnost u područjima mozga koja su odgovorna za automatsku pripremu za djelovanje kod promatrača.

Rezultati su pokazali da veličina grupe zaista utječe na neuralne odgovore već na razini same pripreme za akciju, a time i smanjuje pojedinčevu spontanu tendenciju da pomogne. Točnije, nalazi su pokazali pad u aktivnosti s porastom veličine grupe u lijevom postcentralnom i precentralnom gyrusu i lijevom medijalnom frontalnom gyrusu. Nasuprot tome, područja povezana s vizualnom percepcijom i pažnjom pokazala su porast u aktivnosti (Hortensius i De Gelder, 2014).

Ipak, ne treba zaboraviti da izbor djelovanja, tj. odluka o tome pružiti pomoć ili ne može biti implicitna po svojoj prirodi, nenamjerna i nezavisna od kognitivnog procesiranja, no ipak vrlo ovisna o kontekstu (Preston, 2013; prema Hortensius i De Gelder, 2014).

2.6.3. Efekt promatrača u online komunikaciji

Model efekta promatrača predložen od strane Latanéa i Darleya (1968) može se, kako je prikazano u ovom radu, primijeniti na razne oblike pomaganja. To je potvrdio i Markley (2000) koji je primjenio ovaj koncept u cyber prostoru te demonstrirao da je ljudska interakcija na Internetu pratila isti obrazac kao i interakcija u stvarnom svijetu. U njegovom istraživanju, opažao je „chat grupe“ te želio provjeriti jesu li ljudi manje skloni pomagati jedni drugima kako se broj ljudi u „chat room-u“ povećavao. Rezultat do kojega je došao bio je očekivan – kada je zahtjev za pomoći pri traženju nečijeg profila na Internetu bio upućen grupi, odgovor je ovisio o broju prisutnih u „chat room-u“. Sukladno klasičnom efektu promatrača, što je veći broj ljudi vidio zahtjev, trebalo je mnogo dulje vremena da bi bilo tko odgovorio na njega, s obzirom da se odgovornost dijelila između svih prisutnih. No, zanimljivo, ako je zahtjev bio upućen poimence - specifičnoj osobi, ona je neovisno o veličini grupe odgovorila u vrlo kratkom roku. Stoga, možemo reći da je i ovaj nalaz u skladu s teorijom Latanéa i Darleya (1970) da su pojedinci više skloni pomoći promatraču kada se osjećaju osobno odgovorni te tada efekt promatrača praktički nestaje.

2.7. Kako možemo spriječiti da se dogodi efekt promatrača?

Prethodno opisan rad Markleya (2000) daje nam dobru implikaciju kako spriječiti efekt promatrača. Ukoliko osoba doživi nesreću, a nalazi se u prisutnosti mnoštva drugih ljudi, izdvajanje jedne osobe i izravno zazivanje njezine pomoći trebalo bi dovesti do izostanka efekta promatrača. Ipak, valja biti svjestan da je efekt promatrača ovisan o zaista mnogo čimbenika, a pogotovo o onim situacijskim, te je teško postaviti zlatno pravilo za pomaganje.

No, postoje prilično konzistentni dokazi da sama svijest o postojanju efekta promatrača može povećati vjerojatnost da će ljudi pristegnuti u pomoć. Ljude bi prije svega trebalo educirati o ovom fenomenu socijalne psihologije, objasniti iz kojeg razloga se on događa te ih potaknuti da

u hitnim situacijama shvate da nitko neće reagirati, ako oni to ne učine. Postoje i empirijski dokazi da educiranje pomaže. Beaman i sur. (1978; prema Aronson i sur., 2005) pokazali da su ljudi koji su upoznati s ovim fenomenom spremniji pomoći od onih koji nisu čuli za efekt promatrača. Oni su slučajno rasporedili studente da slušaju ili predavanje o efektu promatrača, ili predavanje o nekoj nepovezanoj, neutralnoj temi, a dva tjedna kasnije studenti su naišli na kolegu koji je nepomično ležao na podu, a u blizini njega je bio pasivni suradnik eksperimentatora. U ovoj dvosmislenoj situaciji, ne znajući je li student koji leži pao i ozlijeđio se ili pak zaspao nakon cjelonoćne zabave, bilo je zbunjujuće odlučiti je li mu pomoć zaista potrebna. Ipak, 43% sudionika koji su slušali predavanja o efektu promatrača se zaustavilo i pomoglo, dok je to učinilo samo 25% onih koji su slušali neutralno predavanje. Dugotrajnost ovakvog efekta možda je upitna, no njezinom održavanju pripomaže činjenica da su sudionici koji su pomogli vjerojatno spoznali da drugi ljudi na nesvjesnoj razini mogu utjecati na njihovo vlastito ponašanje. Dakle, čini se da spoznaja o efektu promatrača može prevladati negativni socijalni utjecaj drugih ljudi.

Slično tome, samo znanje o načinu pružanja pomoći može pripomoći. Pantin i Carver (1982; prema Cramer i sur., 1988) pokazali su da nakon gledanja nekoliko edukativnih video isječaka o uputama kako pomoći u hitnim slučajevima, sudionici koji su svjedočili hitnom slučaju tri tjedna nakon toga kao član šesteročlane grupe bili su spremni pružiti pomoć jednako kao i oni koji su hitnom slučaju svjedočili sami. Treniranje vještina, dakle, može utjecati na odluku o pomaganju.

3. Zaključak

Na kraju, može se zaključiti da ljudi nisu primarno apatični prema drugim pojedincima u nevolji. Naprotiv, njihova reakcija pod snažnim je utjecajem socijalne okoline. Ovaj rad bavio se time kako prisutnost drugih ljudi utječe na našu spremnost da pomognemo, a cilj rada bio je ukazati na činjenicu da je efekt promatrača važan pojam u socijalnoj psihologiji jer može imati ogroman utjecaj na pojedinca i na način na koji se ljudi ponašaju u slučaju hitne, opasne situacije u društvu drugih.

Rad je pokušao obuhvatiti što više empirijskih nalaza koje se tiču karakteristika i osobina ličnosti pomagača i žrtve te okolnostima u kojima postoji velika vjerojatnost socijalne inhibicije i izostanka pomagačkog ponašanja. Rad je također pokušao predstaviti moderne spoznaje o tome kada će se povećati vjerojatnost pomaganja, kako *priming* utječe na pojedinčevu spremnost da pomogne, koja je neuralna podloga efekta promatrača te prikazati nalaze da se i u online interakciji događa isti slučaj kao i u stvarnom svijetu.

Proučavanje rezultata dosadašnjih istraživanja rezultiralo je implikacijama za pokušaj povećanja vjerojatnosti da će se dogoditi pomagačko ponašanje. Točnije, inicijative za smanjenje efekta promatrača trebale bi uključivati prije svega medijske i edukacijske programe za osvješćivanje o postojanju ovog fenomena, no, isto tako, potrebno je mnogo više istraživanja u ovom području, možda onih koja bi se bavila pokušajem smanjenja ili otklanjanja straha od neuspjeha kojeg ljudi doživljavaju dok odlučuju hoće li priskočiti u pomoć. Nadalje, s obzirom da starijim istraživanjima većinom nedostaje ekološke valjanosti, nova istraživanja trebala bi se više usmjeriti na što veću sličnost prirodnim uvjetima i bolju mogućnost generalizacije.

Zaključno, iako postoje određene nekonzistentnosti među nalazima istraživanja koje govore da efekt promatrača možda nije potpuno univerzalan fenomen, ipak se događa dovoljno često da je zadobio veliku pažnju znanstvenika i zahtjeva daljnja istraživanja.

Literatura

- Abbate, C. S., Ruggieri, S. i Boca, S. (2013). The Effect of Prosocial Priming in the Presence of Bystanders. *The Journal of Social Psychology*, 153 (5), 619-622.
- Aronson, E., Wilson, T.D. i Akert, R.M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate.
- Avdeyeva, T. V., Burgetova, K. i Welch, I. D. (2006). To Help or Not to Help? Factors that Determined Helping Responses to Katrina Victims. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 6 (1), 159-173.

- Bickman, L. (1971). The Effect of Another Bystander's Ability to Help on Bystander Intervention in an Emergency. *Journal of Experimental Social Psychology*, 7, 367-379.
- Clark, R. D. i Word, L. E. (1972). Why don't bystanders help? Because of ambiguity? *Journal of Personality and Social Psychology*, 24 (3), 392-400.
- Cramer, R.E., McMaster, M.R., Bartell, P.A. i Dragna, M. (1988). Subject competence and Minimization of the Bystander Effect. *Journal of Applied Social Psychology*, 18 (13), 1133-1148.
- Darley, J. M., Teger, A. I. i Lewis, L. D. (1973). Do groups always inhibit individuals responses to potential emergencies? *Journal of Personality and Social Psychology*, 26(3), 395-399.
- Hewstone, M i Stroebe, W. (2001). *Socijalna psihologija: europske perspektive*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Latané, B. i Darley, J. M. (1969). Bystander „Apathy“. *American Scientist*, 57(2)
- Latané, B., & Darley, J. M. (1968). Group inhibition of bystander intervention in emergencies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3, 215-221.
- Latané, B. i Rodin, J. (1969). A Lady in Distress: Inhibiting effects of Friends and Strangers on Bystander Intervention. *Journal of Experimental Social Psychology*, 5, 189-202.
- Levine, M., Cassidy, C., Brazier G. i Reicher, S. (2002). Self-Categorization and Bystander Non-Intervention: Two Exprimental Studies. *Journal of Applied Social Psychology*, 32 (7), 1452-1463.
- Levine, M., Prosser, A., Evans, D. i Reicher, S. (2005). Identity and Emergency Intervention: How Social Group Membership and Inclusiveness of Group Boundaries Shape Helping Behaviour. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31 (4), 443-453.
- Eagly, A. H. i Crowley, M. (1986). Gender and Helping Behavior: A Meta-Analytic Review of the Social Psychological Literature. *Psychological Bulletin*, 100 (3), 283-308.
- Fischer, P. i Greitemeyer, T. (2013). The Positive Bystander Effect: Passive Bystanders Increase Helping in Situations With High Expected Negative Consequences for the Helper. *The Journal of Social Psychology*, 153 (1), 1-5.
- Fischer, P., Greitemeyer, T., Pollozek, F. i Frey, D. (2006). The unresponsive bystander: Are bystanders more responsive in dangerous emergencies? *European Journal of Social Psychology*, 36, 267-278.
- Garcia, S. M., Weaver, K., Darley, J. M. i Spence, B. T. (2009). Dual effects of implicit bystanders: Inhibiting vs. facilitating helping behaviour. *Journal of Consumer Psychology*, 19, 215-224.
- Garcia, S. M., Weaver, K., Moskowitz, G. B. i Darley, J. M. (2002). Crowded Minds: The Implicit Bystander Effect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83 (4), 843-853.

- Hortensius, R. i De Gelder B. (2014). The neural basis of the bystander effect – The influence of group size on neural activity when witnessing an emergency. *NeuroImage*, 93, 53-58.
- Karakashian, L. M., Walter, M. I., Christopher, A. N. i Lucas, T. (2006). Fear of Negative Evaluation Affects Helping Behavior: The Bystander Effect Revisited. *North American Journal of Psychology*, 8 (1), 13-32.
- Markley, P.M. (2000). Bystander intervention in computer-mediated communication. *Computers in Human Behaviour*, 16, 183-188.
- Piliavin, I. M., Rodin, J. i Piliavin, J. A. (1969). Good Samaritanism: An Underground Phenomenon? *Journal of Personality and Social Psychology* 13 (4), 289-299.
- Rutkowski, G. K., Grunder, C. L. i Romer, D. (1983). Group Cohesiveness, Social Norms, and Bystander Intervention. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44 (3), 545-552.
- Shotland, R. L. i Heinold, W. D. (1985). Bystander response to Arterial Bleeding: Helping Skills, the Decision-Making Process, And Differentiating the Helping Response. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49 (2), 347-356.
- Thornberg, R. (2010). A Student in Distress: Moral Frames and Bystander Behavior in School. *Elementary School Journal*, 110(4), 585-608.